

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده

سی ام و سی و یکم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

انگلستان، نفت و سلطه

(مطالعه موردی شرکت نفت بختیاری)

محمدحسن نادری^۱

چکیده

بختیاری‌ها شعبه‌ای از اقوام لر هستند که در جنوب غربی ایران زندگی می‌کنند و تقریباً از زمان صفویه به بعد نقش مهمی در تحولات سیاسی- اجتماعی ایران بر عهده داشتند. با اکتشاف نفت در مناطق بختیاری فصل تازه‌ای برای تاریخ اقتصادی ایران رقم خورد. انگلستان که با انعقاد قرارداد داری مجوز بهره‌برداری از منابع نفتی ایران را کسب کرده بود جهت استفاده از منابع غنی نفتی در جنوب غربی ایران می‌بایست رضایت و همکاری بختیاری‌ها را کسب می‌کرد و این چالش جدیدی را برای مناسبات دوجانبه بختیاری‌ها و بریتانیا به وجود آورد. مقاله حاضر در پی بررسی مناسبات اولیه انگلیس و خوانین بختیاری بر مبنای نفت و تبیین دلایل تأسیس شرکت نفت بختیاری است. در این رابطه توجه به ضعف و ناتوانی دولت مرکزی در تثبیت قدرت خود در مناطق جنوب غربی ایران، شناخت سیاست‌های استعماری انگلیس جهت حفظ شرایط برتری خود در منطقه و تثبیت قدرت خود در میان ایلات و همچنین موقعیت ایل بختیاری در مواجهه با شرایط جدید اهمیت ویژه‌ای خواهد داشت. بدون تردید توجه به تجربیات تاریخی می‌تواند برای شناخت علل عقب ماندگی ایران راه- گشا باشد و ما را در حرکت به سمت توسعه و پیشرفت کمک کند.

واژگان کلیدی: نفت، بختیاری، انگلیس، شرکت نفت بختیاری.

مقدمه:

حضور فعالانه‌ی ایلات و عشایر در زندگی سیاسی، اجتماعی و اقتصادی ایران تا قبل از پهلوی اول از ویژگی‌های خاص تاریخ ایران محسوب می‌شود. اکتشاف نفت در ایران فصل نوینی در تاریخ معاصر ایران را آغاز کرد. تاریخ نفت در ایران، تحولات شگرف و بنیادی در ایران و جهان به بار داشته است. مناطق بختیاری‌نشین یکی از مهمترین و غنی ترین منابع ذخایر زیرزمینی در ایران محسوب می‌شوند و بختیاری‌ها یکی از ایلاتی هستند که از دوره صفویه به بعد نقش مهمی در تحولات سیاسی ایران ایفا کردند. انگلیسیان برای تقویت نفوذ خود در منطقه و دستیابی کامل به اهداف استعماری خود تلاش داشتند از طریق سه راه به درون ایلات نفوذ کنند و استراتژی‌های خود را عملی کنند. ۱. ارسال جاسوسان و انجام کارهای تحقیقاتی که حاصل آن کسب اطلاعات غنی و با ارزش از جامعه ایلیاتی و وضعیت عمومی کشور در آن زمان است که در اختیار وزارت خارجه

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده

سی ام و سی و یکم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

بریتانیا و دیگر نهادهای مرتبط قرار گرفت. ۲. اتخاذ سیاستهایی جهت کم‌رنگ کردن نقش دولت مرکزی ایران در میان ایلات و عدم قدرتگیری آلمان ها و روس در مناطق جنوب و جنوب غربی ایران با همکاری و کسب رضایت ایلات بختیاری و عرب. ۳. بهره بری هر چه بیشتر از منابع اقتصادی ایران و به وجود آوردن زمینه های لازم بر ای تحقق این امر از طریق تاسیس راههای تجاری جدید و رونق کشتی رانی در رود کارون و خلیج فارس و استفاده بیشتر از کالای استراتژیک نفت. شرکت سندیکای امتیازات از جهت بهره برداری و استخراج نفت و تامین امنیت مجبور به همکاری و جلب رضایت خوانین بختیاری بودند. لذا در این پژوهش ضمن بررسی تحولات نفتی دهه های آغازین قرن ۲۰ در مناطق نفت خیز جنوب به دلایل تاسیس شرکت نفت بختیاری و مناسبات اولیه انگلیسی ها و بختیاری ها در منطقه پرداخته خواهد شد. تاکنون کتابها و مقالات زیادی در مورد مناسبات بختیاری ها و انگلیس نگاشته شده ولی مسئله شرکت نفت بختیاری مورد بررسی دقیق قرار نگرفته است. در بررسی این مسئله، فرض ما براین است که دولت بریتانیا از جهت تحصیل اراضی و تامین امنیت مناطق نفت خیز نیازمند جلب نظر خوانین بختیاری و همکاری آنها بود. بررسی این موضوع از باب توجه به اوضاع عمومی ایران در هنگام اکتشافات نفتی در ایران و سیاستهای امپریالیستی بریتانیا در قبال نفت ایران حایز اهمیت است.

داری و اکتشاف نفت در ایران

پس از انتشار مقاله دومورگان مستشرق و باستان شناس فرانسوی در مجله معادن چاپ پاریس، که وجود نفت در مناطق غرب و جنوب غربی ایران را خبر می داد، آنتوان کتاچی که برای اداره غرفه ایران در نمایشگاه پاریس به سر می برد با ادوارد کرت که زمانی منشی رویتر بود آشنا می شود و اطلاعات مفصلی در مورد وجود نفت در ایران از وی کسب می کند. بنابراین نخستین تلاشها برای جذب سرمایه داران فرانسوی برای اکتشاف نفت در ایران انجام می شود که نتیجه ای در بر ندارد. ولی با کمک سر هنری دارموندولف وزیر مختار سابق بریتانیا در ایران با ویلیام ناکس داری آشنا می شود (شوادران، ۱۳۵۴، ص ۱۳) و وی را متقاعد می کند گروهی را جهت انجام تحقیقات زمین شناسی و صحت وجود نفت در ایران اعزام کند. پس از تحقیقات زمین شناسان و تصدیق وجود نفت در غرب و جنوب غربی ایران هیات نمایندگی از طرف داری راهی ایران شد و نهایتا با کمک هاردینگ وزیر مختار انگلیس در تهران موفق به کسب امتیاز نفت در ایران شد و قرارداد مذکور در ۲۸ مه ۱۹۰۱ م/ صفر ۱۳۱۹ ه.ق. به امضای مظفرالدین شاه رسید. طبق این قرارداد حق انحصاری و بهره برداری از انواع فراورده های نفتی در تمام مراحل و در سراسر کشور بجز پنج ایالت شمالی به داری واگذار شده بود. هاردینگ در خاطرات خود ضمن اشاره به توصیه های ماریوت، به رشوه دادن به منتفدین از جمله

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده

سی ام وی وی کم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

میرزا علی اصغر خان امین الدوله صدر اعظم و وارد آوردن فشار سیاسی به آنها اشاره می کند (هاردینگ، ۱۳۷۰، ص ۱۸۷).

در نوامبر ۱۹۰۲ م / ۱۳۲۰ ه.ق. عملیات حفاری در قصر شیرین آغاز شد ولی پس از مدتی کمبود نفت استخراجی و عواملی چون عدم وجود آب در قصر شیرین، کمبود نیروی کار، کمیابی و گرانی سوخت و مشکلات ارتباط با مردم و دوری از خلیج فارس فارس آنها را به حفاری در جنوب غربی ایران مایل کرد. در این راستا داری طبق ماده شانزده امتیاز نامه با کمک لرد استراتکونا سرمایه دار انگلیسی و شرکت نفت برمه در سال ۱۹۰۵ م / ۱۳۲۳ ه.ق. شرکت جدید سندیکای امتیازات را تشکیل داد و بهره برداری از منابع نفتی جنوب غربی را در دستور کار خود قرار داد.

پس از آنکه عملیات حفاری چاه نفت در غرب ایران متوقف شد، انگلیسی ها متوجه قلمرو گرمسیری بختیاری ها شدند تا در آنجا کار استخراج و تولید نفت را آغاز نمایند. انگلیسی ها بدنبال حفاری در منطقه ماماتین شاذین رامهرمز و مسجد سلیمان بودند (یعقوبی نژاد، ۱۳۷۳، ص ۶۸).

علاوه بر داری، لرد استراکونا نیز تمایل داشت که محل حفاری را تغییر و محدوده ی امتیاز را گسترده تر کند و آنرا به سمت جنوب و خلیج فارس و دریای عمان پیش ببرد (اسناد بایگانی وزارت امور خارجه ایران، سند شماره ۷-۸-۲۲-۱۳۲۴ ق). همچنین دولت ایران و کمیسر نفت نیز از داری درخواست داشت هر چه سریع تر محل حفاری را مشخص کند و گزارشات لازم را ارسال کند. طبق ماده ۳ قرارداد داری اگر زمین مورد نیاز جهت حفاری غیر بایر باشند باید آنها را به قیمت عادلانه از صاحب ملک خریداری شود و این در حالی بود که اراضی نزدیک مسجد سلیمان در قلمرو گرمسیری بختیاری و چراگاه دامهای آنان می بود.

مناسبات انگلیس و بختیاری ها بر مبنای نفت

قلمرو ایل بختیاری در آن زمان محدوده ای از جنوب غربی ایران را شامل می شد و به نقل از گارثویت حدود بیست هزار مایل مربع وسعت دارد و بخش مهمی از ارتفاعات زاگرس را در بر می گیرد. (گارثویت، ۱۳۷۳، ص ۴۷). سه رود مهم زاینده رود، کارون و دز در این منطقه جریان دارد. منطقه ی بختیاری به سه بخش تقسیم می شود در کناره ها و حواشی دشت خوزستان گرمسیر یا قشلاق و قلمرو دهنشینان و یکجانشینان بختیاری است که عمدتاً به کار کشاورزی اشتغال دارند. منطقه ی کوهستانی و سرسیر محل بیلاق ایل بختیاری است. و فلات میانی محل اسکان تعدادی از طوایف غیر مهاجر بختیاری در روستاهای مختلف است. این سه منطقه در میان بختیاری ها به سه نام پشتکوه، میانکوه و پیش کوه شناخته می شوند (گارثویت، همان، ۴۸).

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده

سی ام وی وی کی وی کم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

نقشه ی قلمرو بختیاری در ۱۸۹۰م

منطقه بختیاری به لحاظ نزدیکی و همسایگی با آبهای گرم و آزاد و مرزهای شبه قاره هند، استقرار منابع نفتی در آن، امکان دسترسی آسان و سریع به مناطق داخلی کشور، استعداد و ظرفیت بالای انسانی و نظامی و ویژگی های خاص ساختارسیاسی و اجتماعی آن ، برای بریتانیا دارای اهمیت بود. از سوی دیگر خوانین بختیاری نیز به دلیل جاه طلبی، ضعف دولتمردان و وابستگی آنان به بیگانگان ، روابط نامناسب با شاهان قاجار و بی اعتمادی به آنها و رقابت با سران قبایل جنوب، می توانستند با ایجاد روابط دوستانه و نزدیک با دولت انگلیس بر قدرت خود بیافزایند (قربانپور، ۱۳۹۰، ص ۳۶). نتیجه آنکه بهره برداری از چاههای نفت و منافع جاده لینچ بوسیله دولت انگلیس و خوانین بختیاری می توانست در فشار به دولت مرکزی و افزایش قدرت منطقه ای و محلی به دو طرف کمک کند. همچنین خوانین بختیاری با جلب پشتیبانی دولت انگلیس نه تنها از حمایت های مالی و سیاسی دولت انگلیس برخوردار می شدند بلکه می توانستند حکمرانی و اداره بسیاری از شهرهای جنوبی را تصاحب کنند.

منطقه بختیاری از چند جهت حائز اهمیت فراوان بود:

- ۱- اهمیت سوق الجیشی جنوب ایران و خلیج فارس و رقابت بین روس و انگلیس در این منطقه
- ۲- کشف میداین نفتی در قلمرو بختیاری

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده

سی ام وی وی کم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

۳- کوتاه ترین و نزدیک ترین راه ارتباطی خوزستان با مناطق مرکزی ایران راه بختیاری بود. ارتباط اصفهان و خوزستان

۴- در آن زمان ایل بختیاری بزرگترین و قدرتمندترین ایل کشور بود و از توان رزمی بالایی نیز برخوردار بود. منطقه ی مسجد سلیمان یکی از محلهای استقرار زمستانی ایل بختیاری در منطقه محسوب می شد و دارای منابع غنی نفت و گاز بود. نخستین اطلاعات در خصوص وجود نفت در این منطقه را در نوشته های هرودوت می توان یافت. هرودوت اشاره می کند که در این محل روغن مقدسی از دل زمین بیرون می آید که از آن برای آتش جاودان و موارد دیگری استفاده می کنند. با توجه به این متون تاریخی مستشرقان برای تحقیقات بیشتر به ایران سفر کردند. یکی از اولین محققانی که به بازدید از حوزچه های نفتی مسجد سلیمان و آزمایش بر روی آنها پرداخت لافتوس بود. انتشار مقاله دو مورگان در خصوص وجود نفت در این مناطق، رینولدز را برای تحقیقات و شناسایی های بیشتر به این منطقه رهسپار کرد و وی بر حفاری در این مناطق تاکید ویژه ای داشت. در واقع منابع نفتی در مسجد سلیمان بسیار غنی بودند به نحوی که قدرت نسبی تولید یک چاه نفت در امریکای آن روز ۴/۵ بشکه در روز محاسبه می شد و این در حالی بود که یک حلقه چاه نفت در مسجد سلیمان به تنهایی قادر بود ۹۱۰۰ بشکه در روز عرضه کند و علاوه بر آن ظرفیت برداشت یک چاه نفت در مسجد سلیمان طی سی سال معادل دو هزار بشکه در روز بود. (راسخی لنگرودی، ، ص ۵۰).
پیشتر اشاره شد که طبق ماده سه قرارداد داری اگر زمین مورد نیاز جهت حفاری غیر بایر باشند باید آنها را به قیمت عادلانه از صاحب ملک خریداری شود.

فصل سوم- دولت علیه ایران اراضی بایره خود را در جایی که مهندسین صاحب امتیاز به جهت بنا و تأسیس کارهایی که در فوق مذکور است لازم بدانند مجاناً به صاحب امتیاز واگذار خواهد کرد و اگر آن اراضی دایر باشند صاحب امتیاز باید آنها را از دولت به قیمتی عادلانه خریداری نماید و دولت علیه به صاحب امتیاز نیز حق می دهد که اراضی و املاک لازمه را به جهت اجرای این امتیاز از صاحبان ملک به رضایت آنها ابتیاع نماید و معلوم است که این ابتیاع موافق شرایطی خواهد بود که مابین صاحب امتیاز و مالکین ملک مقرر خواهد شد ولی صاحبان املاک مجاز نخواهند بود که از قیمت عادلانه اراضی واقعه در حول و حوش تجاوز نمایند. جاهای مقدسه و جمیع متعلقات آنها در دایره ای که دویست ذرع شعاع آن باشد مجزی و مستثنی هستند.

همچنین طبق ماده ۹ قرارداد داری اجازه تالیس شرکت جدید به صاحب امتیاز داده می شد و طبق ماده ۱۴ تامین امنیت منطقه مورد حفاری و کارکنان و کارمندان بر عهده دولت مرکزی می بود.

فصل نهم- دولت علیه ایران به صاحب امتیاز اجازه می دهد که یک یا چند شرکت به جهت انتفاع از آن امتیاز تأسیس نماید. اسامی و نظامنامه سرمایه آن شرکت به توسط صاحب امتیاز معین خواهد شد، مشروط بر اینکه

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده

سی ام و سی و یکم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

در ایجاد هر شرکتی صاحب امتیاز آن ایجاد را رسماً به توسط کمیسر به دولت اطلاع بدهد و نظامنامه آن شرکت را با تعیین محلی که شرکت مزبور باید در آنجا کار کند به دولت اظهار دارد و مدیرهای شرکتها نیز به توسط او انتخاب خواهند شد. این شرکت یا آن شرکتها تمام حقوق صاحب امتیاز را خواهند داشت ولی از طرف دیگر آنها باید تمام تعهدات و مسئولیت صاحب امتیاز را نیز در عهده خود گیرند.

فصل چهاردهم- دولت علیه متعهد می شود که اقدامات لازمه در حفظ امنیت و اجرای مقصد این امتیاز و اسباب و آلات و ادوات مذکوره در فوق به عمل آورد و کذالك نماینده ها و اجزای علمی و وکلای شرکت را در تحت حمایت مخصوصه خود گیرند و چون دولت علیه این تکالیف خود را ادا کرد صاحب امتیاز و شرکتها ی تشکیل شده دیگر به هیچ اسم و رسم حق مطالبه خسارت از دولت علیه ندارند.

اراضی نزدیک مسجد سلیمان در قلمرو گرمسیری بختیاری و چراگاه دامهای آنان محسوب می شد. براین اساس نیاز به همکاری و کسب رضایت آنها ضروری می نمود چرا که انگلیسی ها از جهت تصاحب زمین و تامین امنیت در منطقه مشکل داشتند و ضعف حکومت مرکزی نیز این مشکلات را تشدید می کرد. انگلیسی ها قبلاً با قرارداد جاده لینچ با بختیاری ها مذاکره داشتند و بدنبال ایجاد شرایط جدید رینولدز، نماینده داری برای مذاکره با خوانین بختیاری وارد این سرزمین می شود و در این راه ریچارد پریس کنسول انگلیس در اصفهان نیز به او کمک زیادی می کند (شهنی، ۱۳۷۴، ص ۷۷). لذا وی به ملاقات اسفندیار خان سردار اسعد ایلخانی و محمد حسین خان سپهدار ایل بیگی در اصفهان میرود (اوزن بختیاری، ۱۳۴۶، ص ۱۷۵). رینولدز در این مذاکرات پیشنهاد می کند در صورت همکاری با وی و دولت متبوعش همه نوع پاداش به خوانین داده خواهد شد (ابطحی، ۱۳۸۴، ص ۴۱).

دور اول مذاکرات بی نتیجه می ماند چرا که بختیاری خواستار شراکت در بهره برداری و استخراج نفت منطقه بودند و ۱۰ درصد، ۱۶ درصد و حتی ۲۰ درصد از سود حاصله از شرکت را می خواستند که مخالفت داری و دولت انگلیس را در پی داشت. با حساس شدن مذاکرات سر چالز هاردینگ نیز به کمک مذاکره کنندگان انگلیسی می آید و طی درخواستی از دولت ایران و محمد علی خان علا السلطنه وزیر وقت امور خارجه ایران خواستار این می شود دولت طوایف بختیاری را به ترک درخواست خود مجبور کند (اسناد بایگانی وزارت امور خارجه ایران، سند شماره ۱۷-۲۴-۱۳۲۴ ق) و حتی هاردینگ تهدید می کند سه ۱۰ درصد مطبوع بختیاری ها را از سهم ۱۶ درصد دولت ایران^۱ کم میکند (اسناد بایگانی وزارت امور خارجه ایران، سند شماره ۵۰-۸۰-۲۲-۱۳۲۴ ق). بعد از این تقاضا ها دولت مرکزی و کتابچی خان کمیسر دولت ایران در نفت جنوب

۱. طبق قرارداد داری ۱۶ درصد از سود خالص سالیانه استخراج و اکتشاف نفت به دولت ایران تعلق داشت.

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده

سی ام وی وی کم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

طی نامه ای خطاب به سردار معظم محمد حسین خان بختیاری خواستار ارایه توضیحات در باب مذاکرات می شود (اسناد بایگانی وزارت امور خارجه ایران ، سند شماره ۵۱-۸۰-۲۲-۱۳۲۳ق).

سوالی که ممکن است در اینجا مطرح شود این است که چرا خوانین بختیاری در قبال درخواست شرکت نفت ایران و انگلیس چنین درخواستهایی را مطرح می کردند؟ آیا خوانین بختیاری از موضع قدرت با این مسئله برخورد می کردند؟ آیا امکان بهره برداری و کسب امتیازات و پیشنهادات مطرح شده ی دو طرف واقعا عملی بود؟

در پاسخ به سوالهای مطرح شده می توان به چنین پاسخی دست یافت:

۱- شرایط نابرابر در قرارداد داری و عدم توجه دولت مرکزی به مسئله نفت و مناسبات با خوانین و ضعف حکومت قاجار در مواجهه با وضعیت پیش آمده، چنین درخواستی را توجیه می کرد.

۲- عدم توجه خوانین به قرارداد و مندرجات آن و توجه به منافع شخصی خوانین و منافع جمعی ایلی. خوانین بختیاری در یک رقابت درون ایلی قرار داشتند و مذاکره با نمایندگان بریتانیا به آنها شخصیت و نفوذ درون ایلی می داد.

۳- عدم اشاره صریح به چراگاههای ایلات و قبایل در متن قرارداد داری و این نکته که چراگاه وسیله امرار معاش ایل بختیاری و قلمرو زندگی آنها می بود.

۴- نیاز مبرم بریتانیا به نفت هنگام جنگ جهانی و مسئله تامین امنیت مناطق نفت خیز توسط بختیاری ها و احساس نیاز بریتانیا به جلب رضایت بختیاری ها .

۵- به رسمیت شناختن بختیاری ها در شرایطی که دولت مرکزی ایران فاقد تمرکز و قدرت کافی بود باعث قدرت-گیری هر چه بیشتر آنها می شد و بریتانیا با نزدیکی به بختیاری ها می توانست از قدرت آنها در مقابل دولت مرکزی استفاده کند.

بعد از آنکه انگلیسی ها از این راه نیز نتوانستند به نتیجه برسند سعی کردند بار دیگر به مذاکره مستقیم با خوانین اقدام کنند. و اینبار حوادث در سرزمین بختیاری به گونه ای بود که مسیر حوادث را برای آنها هموار تر می کرد. دو ماه بعد از مذاکرات اولیه اسفندیار خان سردار اسعد اول ایلخان و محمد حسین خان ایل بیگ بختیاری از دنیا می روند. اوژن بختیاری مولف کتاب تاریخ بختیاری مرگ این دو نفر بعد از به نتیجه نرسیدن مذاکرات را مشکوک قلمداد می کند (اوژن بختیاری، ۱۳۴۶، ص ۱۷۵). همچنین پریس کنسول انگلیس در اصفهان نیز از این تاریخ به بعد به صورت جدی وارد مذاکرات می شود و با توجه به نفوذی که در بین بختیاری ها داشت و سابقه آشنایی و میانجی گری در قرارداد جاده ی تجاری لنینج کمک زیادی برای نیل انگلیس به اهداف خود کرد.

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده

سی ام وی وی کم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

در فاصله ی ۱۶-۱۹ اکتبر ۱۹۰۵ م. بار دیگر مذاکرات برای رسیدن به توافق شروع شد. اینبار رینولدز و پریس از طرف انگلیسی ها و سندیکای امتیازات و صمصام السلطنه ایلخان جدید و غلام حسین خان شهاب السلطنه ایل بیگ جدید بختیاری به مذاکره با هم پرداختند. همچنین علی قلی خان سردار اسعد دوم نیز که از جمله روشنفکران و تحصیل کردگان بختیاری بود به آنها کمک می کرد. وی به سبب زندگی در اروپا و آشنایی با اهداف استعماری انگلیس خواستار بیست در صد از سهام بود در حالی که دو خان دیگر ده درصد را درخواست کرده بودند. سردار اسعد قدرت چانه زنی زیادی داشت و به واسطه ی دوستی با امین السلطان صدراعظم و تجربیات زیاد خود نفوذ زیادی در بین ایل بختیاری داشت. ولی خوانین دیگر از نفوذ او می ترسیدند و به وی به چشم یک رقیب خطرناک جهت ریاست ایل بختیاری نگاه می کردند و به توصیه های او توجهی نداشتند. چنانچه گارثویت در خاطرات خود از ناراحتی سردار اسعد از روند مذاکرات هنگام عزیمت به ده اختصاصی خود چونقان^۱ یاد می کند.

به هر حال در اکتبر ۱۹۰۵ قرارداد نهایی جهت تاسیس شرکت نفت بختیاری بین طرفین منعقد شد و این در حالی بود که صمصام السلطنه در مقام ایلخانی و غلامحسین خان شهاب السلطنه ایل بیگی بختیاری بودند. اما علی قلی خان سردار اسعد تلاش داشت شرایط بهتری برای بختیاری ها فراهم کند که با حيله گری پریس، وی از دور مذاکرات حذف و چهره ی وی را نزد سایر خوانین مخدوش شد. ظاهراً رقابت بین خوانین و ترس از قدرت گیری سردار اسعد، روش های تخریب شخصیت نمایندگان انگلیس، نیاز خوانین به حمایت انگلیس جهت قدرتگیری بیشتر در منطقه و پیشنهادات تطمیع سران بختیاری منجر به انعقاد سراسیمه قرارداد و در نظر نگرفتن توصیه های سردار اسعد شد. موضوعی که بعدها یکی از دلایل اختلاف بین بختیاری ها و انگلیس شد و درصد کم سهام واگذاری به بختیاری ها و عمل نکردن آنها به تعهدات خود باعث ناراحتی سران بختیاری از آنها شد. در نامه ای که پریس خطاب به سفارت انگلیس می نویسد به فریب خوانین بختیاری و تخریب شخصیت سردار اسعد بختیاری برای نیل به شرایط مطلوب بریتانیا در قرارداد با بختیاری ها اشاره شده است. همچنین وی از اینکه توانست با درصد بسیار کم خوانین را متقاعد به همکاری با خود کند و آنها را از پیشنهادات ابتدایی دور کند ابراز شگفتی و تعجب می کند.

نهایت در ۱۵ نوامبر ۱۹۰۵ بدون دخالت دولت ایران، قرارداد نقشه برداری، حفرچاه، احداث جاده، ایجاد خط لوله و بنای تاسیسات و ساختمان های مورد نیاز در شش ماده بین شرکت نفت داری و خوانین با حضور پریس کنسول انگلیس در اصفهان، رینولدز نماینده داری، نجف قلی خان صمصام السلطنه، غلامحسین خان شهاب السلطنه، حاج علی قلی خان سردار اسعد و نصیرخان صارم الملک به امضاء رسید. شرکت نفت داری

۱. چونقان شهری در استان چهارمحال و بختیاری است.

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده

سی ام و سی و یکم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

پذیرفت سالیانه مبلغ دوهزار پوند به خوانین بپردازد و بابت حفاظت از خطوط لوله نیز هزارپوند پرداخت نماید و سه در صد از درآمد سهام شرکت های خود را به غیر از سود سهام متعلق به خوانین، نیز به آنان پرداخت کند. در مقابل خوانین بابت زمین های غیر مزروعی بهایی دریافت نکنند و از تاسیسات و خطوط لوله نیز حفاظت کنند.

این قرارداد اعتراض دولت ایران را برانگیخت. اما در نهایت تلاش دولت انگلیس نتیجه داد و موافقت دولت ایران نیز حاصل شد. زیرا انگلیسی ها معتقد بودند اگر دولت ایران این قرارداد را به رسمیت بشناسد در صورت بروز اختلاف می تواند از حمایت دولت مرکزی برخوردار باشد. البته قرارداد انگلیس و خوانین بعدا دستخوش تغییراتی شد.

چنین به نظر می رسد اوضاع نزدیک به انقلاب مشروطه و توصیه های پیش بینی دولتمردان ایران به سران بختیاری در خصوص اینکه انگلیس قصد دارد سود واگذاری به بختیاری ها را از سود ۱۶٪ دولت ایران کم کند در تغییر تصمیم خوانین و کنار آمدن سردار اسعد بختیاری که روابط خوبی با اتابک اعظم داشت موثر بوده است.

واکنش دولت ایران به قرارداد ۱۹۰۵

اگرچه قرارداد نفتی انگلیس با خانهای بختیاری در محافل داخلی باعث بدبینی های زیادی شد ولی واقعیت این بود که در محافلی که نفت استخراج می شد بختیاری ها نفوذ فوق العاده ای داشتند و دولت مرکزی نمی توانست در این مناطق اعمال قدرت کند. در واقع قاجارها از برقراری امنیت منطقه ی مورد حفاری در این قلمرو ناتوان بودند و این مسئله را انگلیسی ها به خوبی درک کرده بودند لذا اولویت آنها برای مذاکره با بختیاری ها اولاً تحصیل اراضی مورد نیاز جهت حفاری بود، ثانياً تامین امنیت در این نواحی به وسیله خود بختیاری ها.

در سالهای منتهی به مشروطیت خوانین بختیاری تحت تاثیر شرایط سیاسی اجتماعی آن زمان بودند و دولت مرکزی نیز به دنبال افراد مطمئن برای تصدی مقام های ایلخانی و ایل بیگی بود و ارتباط نزدیک خوانین و سندیکا باعث نگرانی دولت قاجار می شد. همچنین احتمال داشت سود ناشی از سهام بختیاری ها از درصد دولت مرکزی در قرارداد داری کسر شود. و از طرف دیگر نیروی نظامی بختیاری ها می توانست دولتی جدید در ایران را بنیان گذارد و حتی عدم تامین امنیت می توانست پای نیروی نظامی انگلیس در ایران را باز کنند چنانکه انگلیس ها به همین بهانه نیروهای نظامی و انتظامی خود و نائب السلطنه هند را به ایران باز کردند و این عدم دخالت در سیاستهای داخلی ایران محسوب می شد.

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده

سی ام وی وی کم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

یک ماه پس از عقد قرارداد بین خوانین بختیاری و سندیکا، سفارت انگلیس این موضوع را طی نامه ای به میرزا نصر الله مشیر الدوله وزیر امور خارجه ایران رساند و درخواست تایید آنرا داشت (اسناد بایگانی وزارت امور خارجه ایران، سند شماره ۵۸-۹-۲۰-۱۳۲۳ ق).

بعد از انعقاد قرارداد دولت ایران در این مورد اعتراض کرد و استدلال دولت این بود که صاحب امتیاز با روسای قبایل بختیاری قراردادی امضا کرده است که با قرارداد ۱۹۰۱ داری مغایرت دارد و به بختیاری ها این حق داده شده بود که بعد از خاتمه قرارداد تمام اموال غیر منقول شرکت را که دولت ایران از آن خود می دید ضبط کند ، ضمنا به انگلیسی ها این حق داده شده بود که بدون مراجعه به دولت ایران اختلاف خود با بختیاری ها را حل کند (قربان پور، ۱۳۹۰، ص ۱۷۷).

هاردینگ وزیر مختار انگلیس در تهران ضمن نامه ای خطاب به وزارت امور خارجه انگلیس این حق را به دولت ایران می دهد که ابراز نگرانی کند چرا که بختیاری ها مستقیما در یک موسسه انگلیسی شریک شده اند و با دریافت وجهی به صورت سالیانه قدرت سیاسی و اقتصادی خود را افزایش می دهند و از طرف دیگر باعث تقویت نفوذ سیاسی ما در میان بختیاری ها می شود (دیوان اسناد عمومی انگلیس ، پرونده شماره FO 248/894). استدلال انگلیس نیز این بود که هنگامی که هیئت اکتشافی نفت از طرف سندیکا برای تجسس و شناسایی در منطقه حضور یافتند بختیاری ها آنها را در ملک شخصیشان توقیف کردند و قرارداد داری را به استهزا گرفتند و به هیئت اکتشافی دستور دادند یا پول بپردازند و یا اینکه از ادامه کار منصرف شوند. انگلیس ها می گفتند چون تپانچه بختیاری ها پشت سرمان بود ناگزیر به پرداخت پول شدید (اسناد عمومی انگلستان، پرونده شماره FO 847/248). در پاسخ دولت مرکزی بیان کرد که بختیاری ها فقط می بایست پول اراضی خود را در یافت می کردند و تامین امنیت منطقه با دولت مرکزی بوده است . همچنین دعاوی سادات قیری (سادات شوشتر) در مورد زمین های تصرف شده تا سالها ادامه داشت . آنها این زمینها را وقفی و غیر قابل فروش می دانستند.^۱

شواهد امر نشان می دهد انگلیسی ها قصد داشتند در صورت مخالفت جدی دولت ایران ایل بختیاری را به جنگ با دولت مرکزی وادار کنند و خود به حمایت از آن برخیزند (طوسی، ۱۳۶۳، ص ۹). در واقع انگلیسی ها هدفشان این بود که جنوب و جنوب غربی ایران به عنوان یک حوزه ی استراتژیک تحت نفوذ آنها باشد و اعتراض دولت ایران در این مورد زیاد اهمیتی نداشت چرا که هم دولت مرکزی در ضعف بود و هم بختیاری ها زیاد به قدرت قاجارها وقعی نمی نهادند و فقط از باب تشریفات و کسب حمایت دولت ایران در صورت بروز اختلاف با بختیاری ها به وزارت خارجه ایران اطلاع دادند. شرکت نفت برای ادامه و توسعه عملیات خود دو

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده

سی ام وی وی کم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

قرارداد دیگر نیز در ۲۸ آوریل و اول مه ۱۹۱۱م. با خوانین بختیاری منعقد کرد.^۱ انگلیسیان چنین سیاستی را نیز در قبال بهره برداری از اراضی و قدرت اعراب خوزستان با شیخ خزعل منعقد کردند. در واقع دولت ایران بعدها با استدلال به ماده چهاردهم قرارداد داری، تامین امنیت و حراست از تاسیسات و حمایت از کارمندان کمپانی را وظیفه خود می دانست، ولی عملاً از اجرای آن عاجز بود و کمپانی انعقاد قرارداد با خوانین محلی و شیوخ مقتدر طوایف را مفید فایده تر می دانست. در جریان ملی شدن نفت نیز دولن ایران با همین استدلال عقد قراردادهای کمپانی با طوایف را در جهت تضعیف دولت مرکزی و تحریک عشایر علیه دولت مرکزی قلمداد کرد. ولی با نگاهی به اوضاع عمومی آن زمان متوجه می شویم که عقد این قراردادها مغایر با قرارداد داری نبود و از سوی دیگر دولت ایران نیز از انجام تعهدات خود عاجز بود. همچنین در خلال سالهای ۱۹۰۹ تا ۱۹۱۲ دولت ایران مشروعیت نداشت و تحت تاثیر سیاست های روس و انگلیس بود و مخالفت با آن یک میهن پرستی و ملی گرایی محسوب می شد. فلذا دعاوی ایران در خصوص عدم مشروعیت قراردادهای انگلیس و خوانین از سوی دیوان لاهه رد شد.

اختلافات میان بختیاری ها و انگلیس بعد از قرارداد ۱۹۰۵

پس از کشف نفت برای توسعه این صنعت نیاز به تلفن، پالایشگاه و خط لوله در مناطق نفت خیز بود و این نیازمند همکاری با دولت مرکزی و خوانین بختیاری بود و در همین ایام نیز تحولات مشروطه شدت گرفته بود از طرف دیگر نیز دخالت آلمانها در مناطق نفت خیز و تحریکات خوانین و ایلات مختلف نگرانی انگلیسیها را در پی داشت. خوزستان و بیشتر مناطق بختیاری طبق قرارداد ۱۹۰۷ در منطقه بی طرف قرار داشت و حوزه ی مشترک روس و انگلیس محسوب می شد. شاید همین واقع شدن در منطقه بی طرف و ضعف قدرت مرکزی باعث شده بود خوانین روابط خود با دول خارجی را افزایش دهند.

صاحبان سندیکا از اینکه خوانین حفاظت لازم از تاسیسات نفتی را اعمال نمی کنند ناراحت بودند و حتی مهندسی اعلام می کردند حاضر به ادامه همکاری با سندیکا نیستند (گارثویت، پیشین، ص ۲۱۰). و این مشکل عدم تامین امنیت ناشی از اختلاف مالی خوانین با سندیکا از سویی و اختلاف شدید بین خوانین بر سر مسایل مالی از سوی دیگر بود.

۱. متن کامل این قراردادها در I.O.R.-L/P&S/20 C.231.

همچنین رجوع کنید به :

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده

سی ام وی وی کم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

بیشتر اختلافات بعدی بین خوانین و انگلیسی ها بر سر مسایل مالی بود ولی این مساله بین خود بختیاری ها نیز اختلافاتی ایجاد کرد. طبق مفاد این قرارداد باید صدی سه درصد بین فرزندان ایل خانی و ایل بیگی به صورت مساوی تقسیم می شد ولی در آینده فرزندان ایل بیگی به طور کلی از این امتیاز محروم می شوند و این شکاف بزرگی بین روابط درون ایلی بین خانواده ضرغام السلطنه و علی قلی خان سردار اسعد و سایر عموزادگان شد (اوژن بختیاری ، پیشین ، ص ۱۷۸).

بین متن فارسی و لاتین قرارداد نیز اختلافاتی بود از جمله در مورد واگذاری زمین در ماده اول قرارداد که در قرارداد لاتین واگذاری اراضی به صورت مجانی ذکر شده ولی در سند فارسی در اسناد وزارت خارجه به هر مقدار زمین که کمپانی داری و شرکا به آن احتیاج داشتند اشاره شده بود (اسناد بایگانی وزارت امور خارجه ایران، سند شماره ۵۹-۹-۲۰-۱۳۲۳ق) و در متن فارسی قرارداد قید مجانی ذکر نشده بود. طبق ماده سوم قرارداد سکنه‌ی محلی می توانستند جهت مصارف دارویی و نیازهای شخصی از چشمه های مومیایی واقع در حوزه‌ی قرارداد استفاده کنند و همچنین در صورت بروز اختلاف بین طرفین کنسول اصفهان به عنوان میانجی حق دخالت داشت.

مسئله حفظ امنیت مناطق نفت خیز بعد از اتمام طرح خط لوله مسجد سلیمان به آبادان در ۱۹۱۲ و نفوذ آلمان و روسیه در نواحی جنوبی ایران اهمیت ویژه‌ای یافت. این موضوع در جلسه ۱۷ ژوئن ۱۹۱۴ مجلس عوام انگلیس مطرح شد و بحث بر سر این مساله بود که مناطق نفت خیز در حوزه ی بی طرف (طبق قرارداد ۱۹۰۷) قراردادش و این باعث نفوذ روسها در این منطقه نیز می شد؛ و مسئله دیگر آنکه آیا واگذاری امتیاز به بختیاری ها درست بود؟

در خلال سال های ۱۹۰۷م/ ۱۳۲۵ ه ق روابط میان سندیکای امتیازات و و خانهای بختیاری از حالت دوستانه خارج شده بود. این وضع نامطلوب از زمان وقوع گارد نظامی به سرپرستی ویلسن جهت حفاظت از کارکنان منطقه عملیاتی نفت شدت بیشتری پیدا کرد؛ که این موضوع باعث اعتراض سردار اسعد به هاردینگ شد. از سوی دیگر ویلسون طی نامه ای از فعالیتهای روس و آلمان در مناطق نفت خیز احساس نگرانی می کند و توصیه به روابط حسنه با سران بختیاری دارد. و حتی در سال ۱۹۱۶ برای تامین امنیت منطقه «تشکیل نیروهای چریک بختیاری» پیشنهاد شد. از طرف دیگر نفت مناطق جنوب ایران برای انگلیسی ها اهمیت حیاتی پیدا کرده بود و سوخت قوای دریایی انگلیس به نفت تغییر کرد آنها را برای تامین منابع سوختی و پیشبرد اهداف خود در جنگ جهانی نسبت به ایران حساس می کرد.

مطابق قرارداد ۱۹۰۵، سه درصد از سهام هر شرکتی که برای کشف نفت در بختیاری تأسیس می گردید به خوانین بختیاری تعلق می گرفت، اما وقتی در ۱۹۰۸ شرکت نفت ایران و انگلیس به وجود آمد این شرکت باقی

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده

سی ام و سی و یکم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

۹۷ درصد از سهام شرکت نفت بختیاری و همه سهام شرکت بهره برداری اولیه را دریافت نمود. یعنی برخلاف قرارداد خوانین و داری تنها سه درصد از سهام و درآمد یک شرکت را به خوانین پرداخت نمودند. خوانین متوجه این فریب انگلیسی ها نشدند و به این امر اعتراض ننمودند. اگر چه از مدتها قبل روابط میان خوانین و شرکت بر اثر چشم هم چسبی های خصمانه بر سر پول، حقوق و مناصب، مشکلاتی ایجاد کرده بود و هم حق الحفظه ها و هم فروش اراضی، سوء ظن را در میان هر دو طرف گسترده بود، اما جدی ترین علت بر هم خوردن روابط میان خوانین و شرکت، از مسئله سهام خوانین در شرکت نفت بختیاری و شرکت بهره برداری اولیه ناشی می گردید که منجر به آسیبی مهلک به خوانین از سوی بخشی از مدیریت ارشد شرکت گردید. تا ژوئن ۱۹۲۱ م/ ۱۳۰۰ ش. مقامات شرکت شکایت داشتند که سه درصد حق امتیازهایی که آنها در ۱۹۰۵ م/ ۱۲۸۴ ش با آن موافقت کردند به زور بر آنها تحمیل شده است. خوانین نیز به نوبه خود به شرکت و متحدش یعنی بانک شاهنشاهی بی نهایت بدگمان بودند و فکر می کردند که هر دوی آنها خواسته اند آنها را فریب بدهند. مدت زمان زیادی از قرارداد ۱۹۰۵ م. نگذشته بود که خوانین دریافتند آنها تنها مغبون این قرارداد هستند. آنها از کمی سهم خود شکایت داشته، معتقد بودند که بایستی حق سهم بیشتری به آنها پرداخته شود. مطابق قرارداد ۱۹۰۵ م/ ۱۲۸۴ ش سهام خوانین به نام چهار خان بزرگ، نیمی به طور شراکتی به نام دو تن از خانواده ایلخانی یعنی صمصام السلطنه و سردار اسعد و نیمه دیگر به طور شراکتی به نام دو تن از خانواده ایلخانی یعنی سردار محتشم و سردار جنگ ثبت گردیده بود (بی نام، ۱۳۷۸، ص ۸۵-۸۶). انگلیسیان از ارائه دفاتر محاسبات خود و میزان دقیق استخراج و فروش نفت امتناع می کردند و آن را سری می دانستند. عدم پرداخت حقوق به کارگران و محافظان بختیاری از سوی خوانین نیز عدم امنیت منطقه را تشدید می کرد (شهنی، پیشین، ۱۸۷). به محض صدور سهام، خوانین تلاش کردند از وام دهندگان انگلیسی و غیر انگلیسی، در عوض سهام خود قرض بگیرند. قرضه خوانین از منابع غیر انگلیسی در مقابل تضمین سهامشان و بازپرداخت آن سبب مشکلات و نگرانی فراوان مقامات شرکت گردید. تا ۱۹۲۰ م/ ۱۲۹۹ ش از ۲۱۰۰۰ سهام ثبت شده خوانین در شرکت نفت بختیاری، ۹۳۳۰ سهام در تصرف آنها بود و ۱۱۶۷۰ سهم در بانک شاهنشاهی ایران تحت عنوان تضمین قرضه ها به وثیقه گذاشته شده بود. شرکت و بانک از بی ثباتی ناشی از سهام خوانین در عذاب بودند.

ترس شرکت از اینکه سهم خوانین ممکن است در نتیجه نیاز سیری ناپذیر خوانین به پول، سرانجام در بیرون از انگلیس و شاید در دست دشمنان انگلیس قرار گیرد، بر معاملات شرکت با خوانین سایه افکند. از این رو مقامات انگلیسی هم در سفارتخانه و هم در شرکت و بانک شاهنشاهی ایران تصمیم گرفتند از مشکلات مالی خوانین و نیاز دائمی آنها به قرضه های فردی به عنوان وسیله ای برای کنترل آنها استفاده نمایند. شرکت نفت

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده

سی ام و سی و یکم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

ایران و انگلیس سیاستی فعال و با هدف ایجاد وابستگی مالی خوانین اعمال نمود و تاکتیک های تهاجمی خود را که از لحاظ حقوقی ایراد داشتند، تا پایان به کار بست. مقامات شرکت در تشویق خوانین به اخذ قرضه های پی در پی، آنان را با یک رشته از موافقت نامه های پیچیده و بی اعتبار مالی، فریب دادند؛ هر چند خود به خوبی می دانستند که خوانین هرگز نخواهند توانست آنها را باز پرداخت نمایند. این گرفتاری ها باعث شکست خیلی از این خوانین گردید. خوانین نیز به نوبه خود را در رفتارهایی که احمقانه، هرزه، آزمندانه و متقلبانه بود، درگیر نمودند؛ رفتارهایی که برای شرکت خیلی مناسب بود و در نهایت به پیروزی آن منجر گردید. خوانین بختیاری حتی برای شرکت نفت ایران و انگلیس نیز در دسر آفرین شدند. اگر چه روابط میان شرکت و خوانین از ابتدای برقراری آن صمیمانه بود و اساساً این روابط برای شرکت ضروری و برای خوانین پرسود بود، اما هرگز در این روابط سازگاری پدید نیامد. شرکت پی برد که خوانین بهانه گیر، مسئولیت ناپذیر و غیر قابل اتکا می باشند خوانین از ابتدا این عقیده را داشتند که شرکت می خواهد سر آنها کلاه بگذارد.

هنگامی که دولت رضاشاه بر ضد خوانین بختیاری اقدام نمود، شرکت بی درنگ از حمایت آنها عقب نشینی کرد و علاوه بر این، از اینکه می دید از دست شریکان محلی خود خلاص می گردد، بسیار خوشحال بود. دولت رضاشاه با چراغ سبز شرکت نفت ایران و انگلیس توانست خوانین بختیاری را شکست داده، هم سهام آنها را از چنگشان بر باید و هم مالیات چندین ساله سود سهامشان را به طور تمام و کمال از آنها وصول نماید.

نتیجه گیری

پس از کشف نفت در قلمرو ایل بختیاری چون اراضی مورد نیاز شرکت سندیکای امتیازات از باب اکتشاف و استخراج و بهره برداری جز قلمرو خوانین بختیاری و چراگاه دامهای آنان محسوب می شد بر اساس قرارداد ۱۹۰۱ م داری و دولت ایران، شرکت سندیکای می بایست اراضی مورد نیاز خود را به قیمت عادلانه از صاحب زمین خریداری می کرد و طبق همین قرارداد نیز تامین امنیت منطقه عملیاتی نفت بر عهده دولت مرکزی ایران بود و همچنین داری می توانست برای بهره برداری بهتر شرکتهای جدیدی تاسیس کند. از طرف دیگر خوانین بختیاری بزرگترین و قدرتمند ترین ایل آن زمان در ایران بودند و تنها در صورت شراکت حاضر به همکاری با انگلیسی ها بودند لذا انگلیسی ها که خود را ناگزیر از جلب حمایت و رضایت خوانین بختیاری می دیدند. طبق قراردادی در ۱۹۰۵ م شرکت نفت بختیاری را تاسیس کردند. در خصوص علل تاسیس این شرکت می توان به دلایل زیر اشاره داشت.

- ۱- قدرت خوانین بختیاری و ضعف حکومت مرکزی در جنوب و جنوب غرب ایران
- ۲- مشکل ناامنی منطقه و احتمال بروز اختشاشات مردم بومی و ایل بختیاری و لزوم حفاظت از تاسیسات و کارمندان و امکانات شرکت نفت

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده

سی ام و سی و یکم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

- ۳- ترس از نفوذ روس ها و آلمانها در جنوب و جنوب غرب ایران و تمایل بختیاری ها به این دو قدرت
- ۴- نیاز مبرم انگلیس به نفت و وجود منابع غنی نفتی در قلمرو بختیاری ها
- ۵- تحصیل آسان و بی دغدغه اراضی مهم با مذاکره رو در رو با خوانین و امتیاز دهی به آنها
- ۶- جلب نظر بختیاری ها و استفاده و حمایت از بختیاری ها در مقابل دولت مرکزی در مواقع حساس
- ۷- استفاده از نیروی نظامی و نیروی کار بختیاری ها برای کاهش هزینه های تولید و کسب رضایت آنها
- ۸- کسب رضایت و همکاری سران دیگر قبایل از جمله شیخ خزعل و قشقایی ها از طریق الگوی همکاری با بختیاری ها

۹- استفاده ی بهتر از دخایر و منابع غنی منطقه با توجه به نزدیکی به خلیج فارس و استفاده از قدرت نیروی دریایی انگلیس برای کنترل اوضاع و کاهش هزینه ها

به طور کلی تحصیل اراضی مورد نیاز برای انگلیس در اولویت بود و به همین منظور با بختیاری ها قرارداد منعقد کرد و در درجه ی بعد تامین امنیت تاسیسات نفتی و کارگران و کارمندان کمپانی بسیار حائز اهمیت بود و احتمال داشت با توجه به ضعف دولت مرکزی از سوی بختیاری ها مورد تعرض قرار بگیرد لذا تامین امنیت منطقه بر عهده ی خود بختیاری ها واگذار شد. انگلیسان با سیاستهای استعماری خود ضمن بهره برداری کامل از ثروت ملی ایران، با بازی قدرت در ایران و قراردادهای مختلف به کنترل اوضاع و حفظ وضع موجود می اندیشدند و تلاش داشتند در نظارت دقیق ایران بر استخراج و اکتشافات نفتی اختلال ایجاد کنند و از نیروهای محلی برای نیل به اهداف خود استفاده کنند.

منابع و ماخذ

- آهنجیده ، اسفندیار؛ (۱۳۷۴). ایل بختیاری و مشروطیت ، اراک: ذره بین.
- اوژن بختیاری، ابوالفتح؛ (۱۳۴۵). تاریخ بختیاری، تهران: بی نام.
- بیات ، کاوه؛ (۱۳۸۱). ایران و جنگ جهانی اول ، اسناد وزارت داخله، تهران : سازمان ملی اسناد ایران.
- ذوقی ، ایرج؛ (۱۳۹۰). مسایل سیاسی اقتصادی نفت ایران، تهران: دانش پرور.
- راسخی لنگرودی ، احمد؛ (۱۳۸۴). موج نفت از امتیاز تا قرارداد ، تهران: اطلاعات.
- شوادران، بنجامین؛ (۱۳۵۴). خاورمیانه نفت و قدرتهای بزرگ ، ترجمه عبدالحسین شریفیان، تهران: شرکت سهامی کتابهای جیبی.
- شیخ نوری ، محمد امین ؛ (۱۳۸۸). مسایل سیاسی اقتصادی نفت ایران، تهران: دانشگاه پیام نور.
- عباسی شهنی ، دانش ؛ (۱۳۷۴). تاریخ مسجد سلیمان از روزگار باستان تا به امروز ، تهران : هیرمند.
- فاتح، مصطفی؛ (۱۳۵۸). پنجاه سال نفت ایران، تهران: پیام.

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده

سی ام وی وی کم اردو بهشت ماه ۱۳۹۴

قربان پور دشتکی ، خدابخش؛ (۱۳۸۹) انگلیس و بختیاری (۱۸۹۶-۱۹۲۵م)، تهران: موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران.

گارثویت، راف؛ (۱۳۷۳). تاریخ سیاسی اجتماعی بختیاری، ترجمه مهرداد امیری، تهران: آنزان.
نفت در دوره رضا شاه ؛ (۱۳۷۸). تجدید نظر در امتیازنامه داری (قرارداد ۱۹۳۳)، تهیه و تنظیم اداره کل آرشو ، اسناد و موزه دفتر ریاست جمهوری ، زیر نظر یعقوب آژند و دیگران، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

نفیسی ، حسن؛ (۱۳۸۵) تاریخ کامل نفت (در ایران و جهان)، تهران : به آفرید.
هاردینگ، آرتور؛ (۱۳۷۰). خاطرات سیاسی ، ترجمه جواد شیخ السلامی، تهران : انتشارات کیهان.
یعقوبی نژاد ، علی ؛ (۱۳۷۳) رئیس نفت ، تهران : یادواره کتاب.

اسناد بایگانی وزارت امور خارجه ایران، سند شماره ۷-۸-۲۲-۱۳۲۴ق

اسناد بایگانی وزارت امور خارجه ایران ، سند شماره ۱۷-۲۴-۱۳۲۴ق

اسناد بایگانی وزارت امور خارجه ایران ، سند شماره ۵۰-۸۰-۲۲-۱۳۲۴ق

اسناد بایگانی وزارت امور خارجه ایران ، سند شماره ۵۱-۸۰-۲۲-۱۳۲۳ق

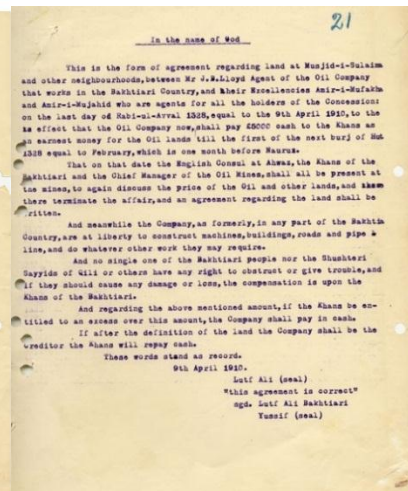
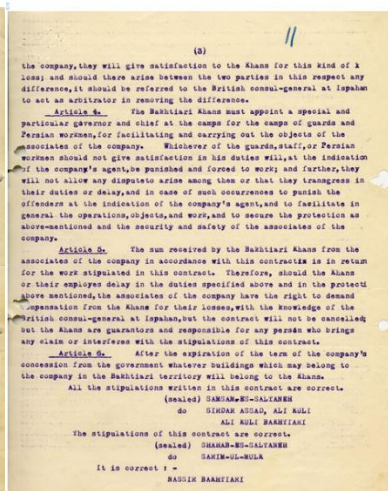
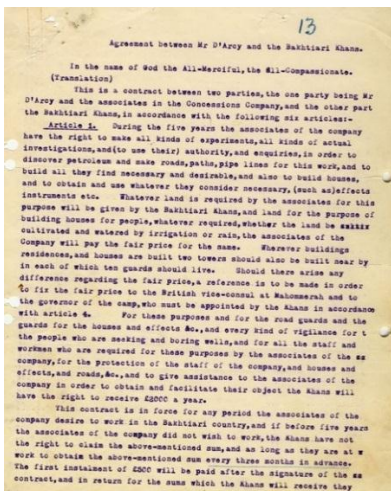
اسناد بایگانی وزارت امور خارجه ایران، سند شماره ۵۸-۹-۲۰-۱۳۲۳ق

اسناد بایگانی وزارت امور خارجه ایران، سند شماره ۵۹-۹-۲۰-۱۳۲۳ق

دیوان اسناد عمومی انگلیس ، پرونده شماره FO 248/894

اسناد عمومی انگلستان، پرونده شماره 847/248FO

نمونه ای از تصاویر و اسناد

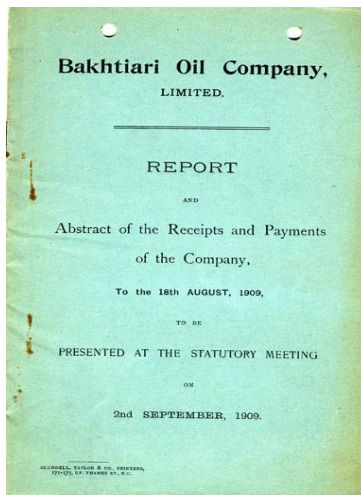

چهارمین کنفرانس الگویی اسلامی ایرانی پیشرفت

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده

سی ام وی وی ویکم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

متن قرارداد لاتین ۱۹۰۵ بین بختیاری ها و انگلیس

تلگراف کشف نفت در مناطق بختیاری

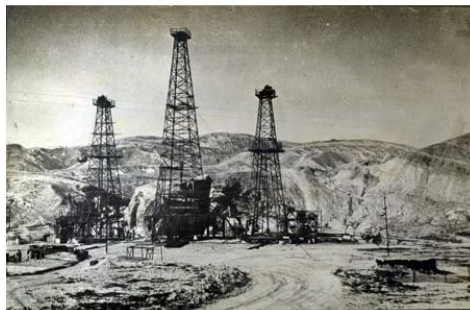
چهارمین کنفرانس الگویی اسلامی ایرانی پیشرفت

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده

سی ام وی وی کم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

متن فارسی قرارداد ۱۹۰۵ بین بختیاری ها و انگلیس

تاسیسات اولیه نفت در مسجد سلیمان